

'Speelhuysgrave'

door Cor Tubée

In het proces-verbaal van de verkiezing van de gekorenen en gezworenen¹ van Weert en Nederweert op 22 februari 1497 staat vermeld dat de negen gekorenen 'oever den speelhuysgrave' de twee gezworenen kiezen 'ain dander zyde', en de elf gekorenen 'ain dese zyde van den speelhuysgrave' de twee gezworenen kiezen 'oever den speelhuysgrave'. Deze vier gezworenen zijn de gezworenen van 'in den kerckhoff'².

Met 'in den kerckhoff' kan alleen de stad met de voorpoorten bedoeld zijn, aangezien de diverse dorpen in de buitenie van Weert en Nederweert bij de verkiezing met name genoemd worden en de benaming 'stad' ontbreekt. Bovendien blijkt uit de onderverdeling van de heerlijkheid Weert bij de betaling van belasting en beden, dat met 'kerckhoff' de stad wordt bedoeld.

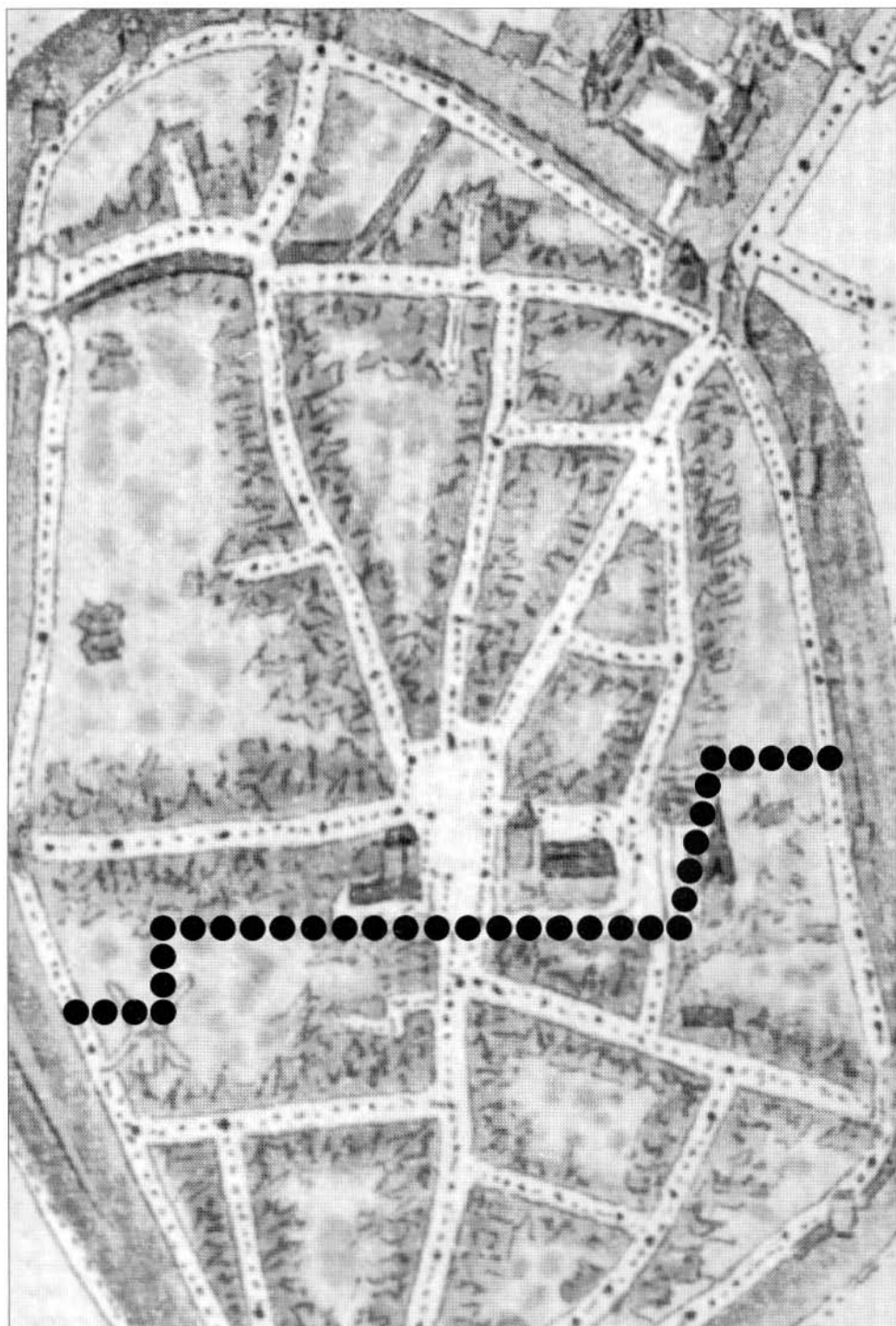
Welke waterloop wordt nu met 'speelhuysgrave' aangeduid? In de inleiding tot de Inventaris van het oud-administratief archief van Weert tot 1795 schrijft J.Th. H. de Win, dat met de 'speelhuysgrave' klaarblijkelijk niets anders bedoeld kan zijn dan de gracht om het kasteel (speelhuis = buitenverblijf) en om de stad. Met 'dese syde' kan dan zijns inziens niets anders bedoeld zijn dan de eigenlijke stad binnen de grachten en met 'dander syde' de buiten de grachten gelegen voorpoorten.

Deze zienswijze van De Win is niet correct. Met 'speelhuys' kan nooit het kasteel bedoeld zijn. Het feit dat in de burgemeestersrekeningen uit die tijd herhaalde malen uitgavenposten voorkomen ten aanzien van werkzaamheden aan het 'speelhuys' en aan de 'speelhuysgrave', impliceert dat het speelhuis een gemeentelijk gebouw was, want anders zouden deze posten niet in de burgemeestersrekeningen zijn opgenomen. Uitgaven voor het kasteel en de kasteelsgracht, dus uitgaven voor de heer van Weert, treft men niet aan in de burgemeestersrekeningen, maar in de rekeningen van de rentmeester. In de burgemeestersrekeningen wordt het kasteel soms 'huise van Weert', maar meestal 'borch' genoemd. Uit de burgemeestersrekening van 1489 blijkt dat in het speelhuis toen ook munt geslagen werd³. In latere jaren komt ook de benaming 'spoelhuys' voor. De rekening van 1489 noemt de gracht rond de stad 'wallgrave'.

Uit de rekening van de binnenburgemeester van 1585-1586 blijkt overduidelijk dat met 'spoelhuysgrave' bedoeld wordt de waterloop die van west naar oost dwars door de stad liep langs de zuidzijde van de St. Martinuskerk en de westelijke wal met de oostelijke verbond⁴ (zie plattegrond).

Het aantal gekorenen aan de ene zijde staat blijkens het proces-verbaal van de verkiezing in een verhouding van 11 : 9 tot het aantal aan de andere zijde. De omvang van beide door de waterloop gescheiden stadsdelen, rechtvaardigt een verhouding van 11 : 9. Met 'dese zyde' wordt dan bedoeld het ten noorden van de waterloop gelegen gedeelte, omvattende Molenstraat, Beekstraat, Hogesteenweg en Hoogstraat, en met 'dander zyde' het ten zuiden daarvan gelegen gedeelte, omvattende Maasstraat en Langstraat. Ten aanzien van de betaling van belastingen was de stad verdeeld in voornoemde straten. Dat de buiten de stadspoorten gelegen bebouwing tot de betreffende straat werd gerekend, blijkt uit de vermelding 'Langstraat buiten de poort'. Deze verdeling stemt ook overeen met de vermoedelijke ligging van de woonhuizen van een aantal gekorenen, zoals uit de goedenisboeken kan worden afgeleid.

Waar het speelhuis precies gelegen heeft, kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Wellicht heeft het gebouw gestaan langs de voormalige waterloop tegenover de St. Martinuskerk op de plaats, waar in 1549-1551 het stadhuis werd gebouwd⁵. De naam 'speelhuis' komt na die tijd niet meer voor, terwijl de naam 'stadhuis' voor die tijd niet wordt aangetroffen. Het speelhuis was een gemeentelijk gebouw waar munt werd

Plattegrond van Jacob van Deventer (ca. 1560) (uitvergroet). In zwart aangegeven de "Speelhuysgrave".

geslagen, vermoedelijk weefsels werden gespoeld en mogelijk de stedelijke administratie was ondergebracht. Groot zal het gebouw niet zijn geweest, want bijeenkomsten van enige omvang werden er niet gehouden. Voor vergaderingen van de magistraat met de gekorenen en gezworenen en met schepenenbanken van elders, alsmede voor beëdigingen van functionarissen en verpachtingen van de cijzen week men uit naar het Patersklooster, naar herbergen of naar de 'gaffelkamer' van de schutten.

Zoals reeds vermeld werd het stadhuis in 1549-1551 gebouwd en rond die tijd zal ook de muntslag, die in het speelhuis plaatsvond, verplaatst zijn. Vast staat in ieder geval dat het muntgebouw in 1565 in de Molenstraat lag⁶, terwijl volgens de beschrijving van het muntgebouw op de Rijksmonumentenlijst het oudste gedeelte van het gebouw uit de 16de eeuw stamt.

Noten

1. De gekorenen werden gekozen door de ingezetenen van de heerlijkheden Weert en Nederweert. Zij werden door de magistraat geraadpleegd bij bijzondere aangelegenheden en hadden ook een taak op uitvoerend terrein. Zo waren zij onder meer belast met het innen van schatpenningen en regelden zij de hand- en span-diensten die de ingezetenen moesten verrichten.
De gezworenen werden gekozen door de gekorenen. Zij waren de belangrijkste adviseurs van de magi-straat en verleenden desgevraagd bijstand.
Aangezien de administraties van de heerlijkheden Weert en Nederweert destijds nog niet gescheiden waren, is een gelijktijdige benoeming van de gekorenen en gezworenen van Weert en Nederweert niet vreemd.
De functionarissen waren in 1497 als volgt over de heerlijkheden verdeeld:
Stad en voorpoorten: twintig gekorenen, vier gezworenen;
Keent: twee gekorenen, één gezworene;
Altweert: twee gekorenen, één gezworene;
Tungelroy: drie gekorenen, één gezworene;
Boshoven: drie gekorenen, één gezworene;
Hushoven: twee gekorenen, twee gezworenen;
Laar: vijf gekorenen, twee gezworenen;
Leuken (incl. Swartbroek): zeven gekorenen, twee gezworenen;
Nederweert: zestien gekorenen, zes gezworenen.
In totaal waren er dus zestig gekorenen en twintig gezworenen.
2. Gemeentearchief Weert (GAW). Oud-administratief archief Weert (OAW), inv.nr. 567.
3. GAW. OAW, inv.nr. 684.
4. GAW. OAW, inv.nr. 726, fol. 45r.
5. GAW. OAW, inv.nrs. 709 en 710.
6. GAW. Oud-rechterlijk archief Weert, inv.nr. 4708, fol. 9v. Op 17 oktober 1565 verklaart Jonker Derick Ruell dat zijn zwager Frederyck Roye het huis in de Molenstraat, waar toen de munt gevestigd was, des-tijds aan Philips van Montmorency verkocht heeft.